

IJTIMOYIY VA DUNYOVIY DAVLAT TUSHUNCHASI, BELGILAR VA ULARNING ILMYIY-NAZARIY TAHLILI

Mamadjanov Jamshidbek Nigmatulla o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti

“Davlat boshqaruvi huquqi” magistranti

mamadjanovjamshidbek@gmail.com

+998990302048

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy va dunyoviy davlat tushunchasi, ularning belgilari va funktsiya ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Bundan tashqari, ijtimoiy va dunyoviy davlatning shakllanish bosqichlari, hozirgi kundagi ahamiyati va olimlarning fikrlari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy davlat, dunyoviy davlat, funktsiya, belgi, vazifa, demokratiya, konstitutsiya, siyosat, tenglik, bag'rikenglik.

Annotation. In this article, the concept of a social and secular state, their signs and function are scientifically-theoretically analyzed. In addition, the stages of formation of the social and secular state, the importance of the present and the opinions of scientists are studied.

Keywords: social state, secular state, function, character, task, democracy, constitution, politics, equality, tolerance.

2023-yil mamlakatimiz va milliy qonunchiligimiz tarixida eng muhim yil sifatida tarixda qoladi, sababi aynan 2023-yilda yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasini qabul qilish bo'yicha umumxalq referendumi o'tkazildi. Referendum natijalariga ko'ra yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz qabul qilindi va O'zbekistonning 65 foizga yangilangan va ancha “to'lishgan” bosh qomusimiz 1-maydan e'tiboran kuchga kirdi. Bunga qadar 1992-yildan buyon konstitutsiyaga jami 15 marta o'zgartish kiritilgan edi. Bu safar esa o'zgarishlar ko'lami kattaligi sabab hujjatning yangi tahriri qabul qilindi. Yangilanish natijasida, bosh qomusdagi moddalar soni 128 tadan 155 taga, undagi normalar esa 275 tadan 434 taga oshdi. Umuman, rasmiylarga ko'ra, konstitutsiya 65 foizga yangilangan. Ushbu yangi tahrirda qabul qilingan qabul qilingan konstitutsiyamizning 1-moddasida O'zbekiston suveren, demokratik, huquqiy davlat tushunchalaridan tashqari O'zbekiston ijtimoiy va dunyoviy davlat sifatida konstitutsiya darajasida e'tirof etiladi. Bunday yangi normalar kiritilishiga qadar O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy islohotlarni uzluksiz olib borayotgan suveren, demokratik davlat edi. Buning asosiy qonunimizda belgilab qo'yilishi esa O'zbekistonning chinakam ijtimoiy va dunyoviy davlat barpo qilish yo'lidan borayotganligidan dalolat beradi. Umuman olganda, o'zi ijtimoiy davlat nima? U

qanday shakllangan? Dunyoviy davlat qanday bo‘ladi? Ularning belgilari nimalardan iborat degan savollarga quyidagicha javob berib o‘tsam. Ijtimoiy davlat tushunchasiga juda ham ko‘plab ta‘riflar mavjud hisoblanadi. Jumladan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2022-yil 20-iyunda konstitutsiyaviy komissiya a‘zolari bilan bo‘lib o‘tgan uchrashuvda Konstitutsiyamizda “O‘zbekiston — ijtimoiy davlat” degan tamoyilni mustahkamlash g‘oyasini ilgari surgan edi. Davlatimiz rahbarining Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasida bu g‘oya yanada mustahkamlanib, ijtimoiy davlatni barpo etishning ustuvor yo‘nalishlari belgilab berildi. Shavkat Mirziyoyev bu haqida alohida to‘xtalib, “Biz yangi O‘zbekistonni “ijtimoiy davlat” tamoyili asosida qurishni maqsad qilyapmiz. Buni Konstitutsiyada mustahkamlashimiz kerak”, deb ta‘kidlab o‘tgan. Shuningdek, “Ijtimoiy davlat” tushunchasi “Inson qadri” tushunchasi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ushbu g‘oyaning tub negizida, avvalo, inson qadrini ulug‘lash, aholiga xizmat qilishdek olijanob maqsad mujassam. Ijtimoiy davlat har bir inson uchun ijtimoiy tenglik va adolat tamoyillari asosida munosib yashash sharoitini yaratib beradi. U ijtimoiy tafovutlarni kamaytirish, muhtojlarga yordam berish bo‘yicha samarali siyosat olib boradigan davlat modelidir. Prezidentimiz ijtimoiy davlat tushunchasini izohlab, **“Ijtimoiy davlat bu, eng avvalo, inson salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun teng imkoniyatlar, odamlar munosib hayot kechirishiga zarur sharoitlar yaratish, kambag‘allikni qisqartirish, demakdir”**, deb ta‘riflagan edi.¹ O‘zbekistonni ijtimoiy davlat sifatida e‘tirof etilishi – ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar va jamiyatdagi mavjud ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish, xususan, ijtimoiy himoyalangan yoki ehtiyojmand qatlarni qo‘llab-quvvatlash orqali ularga munosib turmush sharoitini yaratishga va yanada yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari ijtimoiy davlat quyidagicha ta‘rif ham bor: “Ijtimoiy davlat (nemischa: Sozialstaat) davlatning boshqaruv modeli bo‘lib, undagi mavjud siyosatga ko‘ra, har bir fuqaroning munosib turmush darajasi va sifatiga erishishi, ijtimoiy farqlar va muhtojlarga yordam berishi uchun ijtimoiy adolat tamoyillariga muvofiq moddiy ne‘matlar, daromadlar va boyliklarni qayta taqsimlanadi.”² Ijtimoiy davlatning shakllanishi tarixi ko‘p asrlik jarayonlar bilan bog‘liq hisoblanadi va u o‘z shakllanishi tarixiga egadir. “Ijtimoiy davlat – insoniyat taraqqiyotining muayyan davri mahsuli, davlatchilik rivojining maxsus bosqichidir. Ijtimoiy davlat g‘oyasi ancha qadim davrlarda qaror topgan. Xususan, Qadimgi Rim imperiyasi zamonlarda “ijtimoiy yordam”, “jamoat ko‘magi” Nerva va Troyan kabi imperatorlar davrida paydo bo‘lgan, ayniqda Mark Avreli chog‘larida keng yoyilgan. Faqat eramizning II asridan boshlab

¹ O‘zbekiston — ijtimoiy davlat - O‘zbekiston Respublikasining Malayziyadagi Elsxohonasida (uzbekembass.com.my)

² https://uz.wikipedia.org/wiki/Sotsial_davlat

kambag'allar va muhtojlarga tashkiliy yordam berishi prinsipi umumbashariy e'tirofga sazovor bo'ldi. Qadimgi Yunonistonda odatga ko'ra arxont yetimlar, beva va haqsiz merosxo'rlarga homiylik qilishgan.³ Shuningdek, insoniyat tarixining ko'p yillik jarayonlaridan ma'lumki, o'rta asrlarda Yevropada qiynalgan va ta'minotsiz qolganlarga kiyim-kechak, oziq-ovqat in'om qilish, yordam ko'rsatish urf bo'lgan. Ba'zilar kambag'illikni hamda qarigan chog'ida muhtoj bo'lishlikdan muhofazalanish maqsadida o'z mulki yoki merosini vasiy yohud homiylarga yorliq orqali topshirganlar.⁴ Bundan shuni anglash mumkinki, ijtimoiy davlat qurish, uni shakllantirishga qaratilgan urinishlar milloddan avvalgi asrlarda mavjud bo'lgan qadimiy davlatlarning ijtimoiy siyosatida ham ko'zga tashlanadi, shuningdek, bunday jarayonlarda o'rta asrlarda yanada ham rivojlangan. Hozirgi davrdagi "ijtimoiy davlat" tushunchasini ilmiy muomalaga ilk bor 1850-yilda nemis olimi Loren fon Shteyn kiritgan. Uning fikricha, davlat o'z fuqarolari ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shishi, barcha ijtimoiy tabaqalar uchun o'z hokimiyati orqali shaxsiy huquqlarda mutlaq tenglikni ta'minlash lozim. Pirovord natijada biri (inson) ning kamol topishi, ikkinchisi (davlat) ning rivojlanishi uchun zaruriy shart hisoblanadi.⁵ Shuni alohida ta'kidlash lozimki, nemis huquqshunoslari L.fon Shteyn, R.fon Mol, F.Lassal ijtimoiy davlat haqidagi nazariyalarning asoschilari hisoblanadi va bu ta'limot asosan XIX asrning ikkinchi yarmidan e'tiboran shakllangan. "Ijtimoiy davlat" o'z tarixiy rivojlanishida quyidagi bosqichlardan o'tgan:

I bosqich – ijtimoiy davlat siyosatining vujudga kelishi (1880 – 1914 yillar);

II bosqich – ijtimoiy davlat siyosatining mujassamlashuvi va keng yoyilishi (1918 – 1940 yillar);

III bosqich – ijtimoiy davlat ta'limotining "oltin asri" (1945 – 1975 -yillar);

IV bosqich – ijtimoiy davlat siyosatining qisqarishi (1975 – 1990 yillar)

V bosqich – ijtimoiy davlat siyosatining "tuzilmaviy takomillashuvi" (1991 yillardan hozirga qadar).⁶

Ijtimoiy davlat tushunchasini tushunishda, avvalo, "ijtimoiylik" degan tushunchaga alohida to'xtalib o'tish lozim. Adabiyotlarda "Ijtimoiylik"ning asosiy sharti – inson shaxsiga, uning sha'ni, qadr-qimmati, erkiga asrab-avaylab munosabatda bo'lishdan iborat. Davlatning mohiyati uning faoliyat yo'nalishlarida mujassamlashadi. Ijtimoiy davlatning mohiyati esa, uning oqilona ijtimoiy siyosatni ishlab chiqib amalga oshirishida, ayniqsa, inson va jamiyat manfaatlariga mos ijtimoiy

³ Konstitutsiya va ijtimoiy davlat davlatchilik. X.T. Odilqoriyev – Toshkent: Yuridik adabiyotlar Publish, 2022 yil. – 78 bet.

⁴ Mavrulov A. Ijtimoiy davlat va yangi ma'naviy makon. "Yangi O'zbekiston", 2021 yil 28 dekarbr: Права человека // Отв. редактор Лукашева Э.А. – М., 1999, С. 208.

⁵ Stein L. Geschichte der sozialen bewegung in frankreich. von 1789 bis anc unsere tage. Leipzig. Verlag von Otto Wigand, 1850, CXLI, 345 s.

⁶ Меланьин М.И. Формирование сотсиального государства как направление в современном сотсиально-политическом развитии РФ. – Автореф...канд. полит. наук. – М., 2015, С.13.

funksiyalarni izchil ado etishda namoyon bo‘ladi. Shu bois bunday davlat faoliyatining muhim qismini ijtimoiy vazifalarni bajarish tashkil etadi.⁷ Bir qancha huquqshunoslikka doir o‘quv adabiyotlarida ijtimoiy davlatning mohiyatiga, tabiatiga, belgi va xususiyatlariga oid turli talqinlar beriladi. Bir qator tadqiqotlar ijtimoiy davlatni fuqarolarning ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarini (ya’ni, mehnat qilish huquqi, dam olish huquqi, ijtimoiy ta’minot huquqi, tibbiy yordam olish huquqi va boshq.) e’lon qiluvchi yoki pensiya va boshqa nafaqalarni ta’minlovchi davlat deb hisoblaydi.⁸

Bundan tashqari ijtimoiy davlat qanday bo‘lishi kerak, u qanday xususiyatlarini o‘zida jamlagan bo‘lishi kerak degan savollarga olimlar turli xil yondashadilar. Jumladan, professor S.A. Avakiyanning fikrlariga ko‘ra, ijtimoiy (sotsial) davlat bo‘lish uchun, birinchidan, u har bir inson o‘z mehnati bilan o‘ziga zarur iqtisodiy hayot darajasini ta’minlay olishi uchun tegishli shart – sharoitlarni yaratishi; ikkinchidan, insonlarning sog‘lig‘i haqida g‘amxo‘rlik qilishi; uchinchidan, shaxsning erkin rivojlanishi uchun sharoitlarni ta’minlashi; to‘rtinchidan, o‘ziga munosib hayot kechirish imkoniyatlarini yarata olmaydigan fuqarolar toifasiga moddiy – tashkiliy yordam ko‘rsatishi yoki to‘la g‘amxo‘rlik qilishni zimmasiga olishi kerak.⁹ Shuningdek, bu haqida V.A. Ivanenko quyidagi fikrlarni bildirib o‘tadi: “Davlat ijtimoiy sanalishi uchun unda ijtimoiy yo‘naltirilgan iqtisodiyot, siyosat va huquq; insonning asosiy ijtimoiy huquq va erkinliklari; ijtimoiy birdamlik va ijtimoiy davlat mexanizmlari; insonning erkin rivojlanishi va munosib hayot kechirish darajasi; keskin ijtimoiy tengsizlikka yo‘l qo‘ymasligi; insonga yordam va muhofaza qilishning, ijtimoiy qo‘llab quvvatlashning yetarli darajasi; jamiyat nochor qatlamlarini qo‘llab quvvatlashning maxsus choralarini kafolatli ta’minlanishi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lishi lozim”.¹⁰ Yuqoridagi fikrlar, ijtimoiy davlatning mohiyati, rivojlanish tarixi haqidagi fikrlar edi. Ayni globallashuv jarayonlari kuchaygan, kapitalistik munosabat kuchaygan hozirgi davrda olimlar ijtimoiy davlatning quyidagi belgilarini sanab o‘tadilar:

- Aholining daromadlarini yirik mulkdorlarga zarar yetkazmasdan qayta taqsimlash imkonini beruvchi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining yuqori darajasi;
- Ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyoti;
- Ko‘p tuzilmali va aralash iqtisodiyot;
- Fuqarolik jamiyatini shakllanganligi;
- Davlat tomonidan turli ijtimoiy dasturlarni ishlab chiqish;

⁷ Konstitutsiya va ijtimoiy davlat davlatchilik. X.T. Odilqoriyev – Toshkent: Yuridik adabiyotlar Publish, 2022 yil. – 79 bet.

⁸ Иваненко В.А., Иваненко В.С. Сотсиальные права человека и сотсиальные обязанности государства: международные и конституционные аспекты. – СПб., 2003. С. 62-63.

⁹ Авакьян С.А. Конститусионное права России: Учебный курс в 2х томах. - М., 2010. - Т. 1. - С. 358-359.

¹⁰ Иваненко В.А., Иваненко В.С. Сотсиальные права человека и сотсиальные обязанности государства. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. С. 68.

• Davlatning har kimga munosib turmush sharoiti, ijtimoiy ta'minot va shaxsning o'zini o'zi anglashi uchun teng boshlang'ich sharoitlarini ta'minlash maqsadlarini ta'minlash;

• Fuqarolar oldidagi ijtimoiy mas'uliyat;

• Sug'urta ijtimoiy to'lovlarining rivojlangan tizimi va byudjetni tashkil etuvchi soliqlarning yuqori darajasi, ijtimoiy sohaga to'lovlarning yuqori miqdori;

• Hokimiyatning bo'linishi amalga oshirilgan rivojlangan huquqiy tizim, hokimiyatning har bir tarmog'i funksiyalarini aniq amalga oshirish, ijtimoiy hayotning yaxshi rivojlangan huquqiy tizimi;¹¹

• Byudjet ijtimoiy to'lovlarining mavjudligi;

• Ijtimoiy himoya, ijtimoiy ta'minot va bandlik davlat tizimlarining mavjudligi hamda aholining barcha guruhlari uchun xizmat ko'rsatish va ijtimoiy xizmatlarning rivojlangan tizimi;

• Jamiyatning barcha muhtoj a'zolarini istisnosiz ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning mavjudligi;

• Fuqarolarning farovonlik darajasi uchun davlat tomonidan javobgarlikni qabul qilish;

• Fuqarolik jamiyati institutlarining mavjudligi.¹²

Bundan tashari, ijtimoiy davlatni o'z rivojlanishida bir qancha funksiyalar orqali amalga oshiriladi. Misol uchun:

• aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash;

• korrupsiya, qashshoqlik va ishsizlikka qarshi kurash;

• yosh tadbirkorlarga yordam;

• aholi bandligi va daromadlari doimiy o'sishini ta'minlash;

• jamiyatning barcha a'zolarini ijtimoiy sug'urta bilan ta'minlash;

• ta'lim, sog'liqni saqlash va ma'naviy-madaniy rivojlanishning qulayligini ta'minlash;

• ehtiyojmand shaxslarni moddiy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy himoya qilish;

• jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish, imtiyozlarni qayta taqsimlash orqali munosib turmush sharoitlarini yaratish;

• ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish.¹³

Shuning uchun ham ijtimoiy davlatda mehnat qilishga qodir har bir insonning bandligi ta'minlanadi. Uning munosib hayot kechirishi uchun yetarli miqdordagi ish haqi belgilanadi, ular uchun xavfsiz bo'lgan mehnat shart-sharoitlari yaratiladi,

¹¹ Шарков Ф.И.. Основы социального государства. М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и Ко", 2012 — 115-115 бет. ISBN 978-5-394-02092-6.

¹² https://uz.wikipedia.org/wiki/Sotsial_davlat

¹³ [O'zbekiston — ижтимоий давлат - O'zbekiston Respublikasining Malayziyadagi Elsxihonasi \(uzbekembass.com.my\)](http://uzbekembass.com.my)

ishsizlikdan himoyalaniş bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshiriladi, sifatli ta'lim, malakali tibbiy yordam olish huquqlari realizatsiya qilinadi. Bolalar, ayollar, yoshi katta, nogironligi bo'lgan shaxslar, migrantlar va ularning oila a'zolari davlat tomonidan har tomonlama qo'llab quvvatlanadi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng miqyosdagi islohotlarni tahlil qiladigan bo'lsak, amalga oshirilayotgan islohotlarning aksariyati ijtimoiy sohaga yo'naltirilganini guvohi bo'lishimiz mumkin. Xususan, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj hamda ehtiyojmand qatlamlarini doimiy qo'llab-quvvatlash va ularga davlat tomonidan yaratilgan kafolatli tizim orqali yordam ko'rsatish yo'lga qo'yilgan. Odamlarning farovon va hayotdan rozi bo'lib turmush kechirishi uchun munosib sharoit yaratish, bandlikni ta'minlash va daromadini oshirish, ishsizlik va kambag'allikni qisqartirish, turmush sharoiti va sifati jihatidan tabaqalanishga yo'l qo'ymaslik kabi masalalarga davlat siyosati darajasida alohida e'tibor qaratilmoqda.

Ishsizlikdan himoyalaniş, kafolatlangan sifatli ta'lim berish, malakali tibbiy yordam ko'rsatish, bolalar, ayollar, qariyalar, nogironligi bo'lgan shaxslarni, migrantlar va ularning oila a'zolarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash davlatimiz ijtimoiy siyosatining muhim yo'nalishlardan hisoblanadi. Alohida ta'kidlash lozimki, davlatimiz byudjet mablag'larining asosiy qismi ijtimoiy sohani rivojlantirishga qaratilgani fikrimiz isboti bo'la oladi. Bundan tashqari ijtimoiy siyosatni olib borish, uni rivojlantirish maqsadida bir qator strategik va muhim ahamiyatga ega bo'lgan normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan imzolangan "2022 - 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60 sonli farmoni mamlakatimiz uchun keyingi yillarda ustuvor bo'ladigan eng muhim strategik yo'nalishlarni qamrab o'lgan. Bu qarorda Yangi O'zbekistonning ijtimoiy davlat masalalariga ham alohida e'tibor qaratilgan. Mamlakatimizni 2017 — 2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi doirasida o'tgan davr mobaynida davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan isloh etishga qaratilgan 300 ga yaqin qonun, 4 mingdan ziyod O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari qabul qilindi.¹⁴ "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi" amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarning mantiqiy davomi hisoblanadi. Misol uchun, uning "Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish" nomli to'rtinchi ustuvor yo'nalishida ijtimoiy davlat negizini tashkil etuvchi masalalarga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, 43-maqсад bevosita har bir inson uchun munosib sharoit yaratish va turmush darajasini muntazam yaxshilab borishga

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 — 2026-YILLARGA MO'LJALLANGAN YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASI TO'G'RISIDA"gi PF-60-son farmoni. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>

yo‘naltirilgan.¹⁵ Mamlakatimizda ijtimoiy davlatning huquqiy asoslari, bunday davlatni barpo qilish uchun ko‘plab imkoniyatlarga ega hisoblanadi. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi mamlakatimizning keyingi yillarda ijtimoiy davlatni takomillashtirish yo‘lida yo‘l xaritasi vazifasini o‘tab beradi. Shunday qilib, ijtimoiy davlat ijtimoiy tenglik, umumiy hamjihatlik va o‘zaro mas’ullik prinsiplarining huquq vositasida mustahkamlanganligiga tayanib, yuksak taraqqiyotni ta’minlashni bosh vazifasi sifatida biluvchi davlat deb ta’riflanadi. O‘z mohiyatiga ko‘ra ijtimoiy davlat jismonan zaif insonlarga ko‘maklashadi, iqtisodiy (moddiy) boylıklarni ijtimoiy adolat prinsipi ruhida taqsimlab, har bir insonga munosib hayot kechirishni ta’minlashga intiladi.¹⁶

Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Konstitutsiyaga binoan dunyoviy davlat ekanligi ta’kidlangan. Umuman olganda, dunyoviy davlat nima? Uning qanday belgilari mavjud? Kabi savollarga atroflicha yondashgan holda javob berib O‘tsak. Dunyoviy davlat tushunchasiga ko‘plab ta’riflar mavjuddir. Jumladan, “Dunyoviy davlat – davlat hokimiyati va boshqaruvdan din ajratilgan, boshqaruv diniy qoidalar bilan emas, balki qonunchilik hujjatlari bilan tartibga solinadigan, qarorlar qabul qilishda diniy asoslarga tayanilmaydigan davlatdir. Shuningdek, hech qanday din va mafkura davlatning majburlov kuchi bilan o‘rnatilmasligini, ularning davlatdan ayri ekanligini tavsiflaydi. Shuni alohida ta’kidlash zarurki, dunyoviy davlatda din davlatdan va siyosatdan ajratilsada, jamiyatdan ajratilmaydi. Dunyoviy davlatda millati, tili, e’tiqodidan qat’i nazar, barcha fuqarolar teng va ular uchun bir xil sharoit yaratiladi. Din, diniy tashkilotlar va birlashmalar davlatdan hamda davlat hokimiyatidan ajratilgan bo‘ladi. Davlat boshqaruvi diniy qoidalar bilan emas, balki Konstitutsiya va qonunchilik hujjatlari bilan tartibga solinadigan, qarorlar qabul qilishda diniy asoslar bosh mezon hisoblanmaydi”.¹⁷ Shuning uchun ham dunyoviy davlatning muhim xususiyatlari bir bu – turli din va millat vakillarining bag‘rikenglik, tinch-totuvlikda hamda bahamjihatlikda yashashidir. Shu tufayli ko‘p millatli davlat ma’lum bir davlat boshqaruvi va siyosatida aynan bir mafkura yoki diniy qarashga asoslana olmaydi. Bunday vaziyatda eng to‘g‘ri hamda adolatli yo‘l bu – dunyoviy davlat prinsiplariga tayangan holda davlatning boshqarilishidir. Barcha diniy va turli qarashlarni teng hurmat qilish, fuqarolarning qonun oldida teng bo‘lishi dunyoviy davlatning muhim xususiyatlaridan hisoblanadi. Shuning uchun ham dunyoviylik demokratiyaning muhim sharti bo‘lib, erkinlikni va uning muhim qismi bo‘lgan diniy erkinlikni, jamiyatda boshqacha fikrlaydigan, diniy qarashlari o‘zaro mos kelmagan insonlarga

¹⁵ [O‘zbekiston — ижтимоий давлат - О‘збекистон Республикасининг Малайзиядаги Елсхихонаси \(узбекембасс.ком.мй\)](http://uzbekembass.com.mj)

¹⁶ Козлова Э.И., Кутафин О.Э. Конституционное право России. – М., 1999. – С.131

¹⁷ Konstitutsiyadagi yangi normalalar va ularning tahlili. F.Q.Qutlimuratov, H.A.Akmalov. (Metodik qo‘llanma) -Nukus; 2023-yil, -84b

nisbatan bag‘rikenglikni nazarda tutadi. Boshqacha qilib aytganda, odamlar o‘zlarining vijdon va din masalalarida erkin bo‘lishini istashsa, boshqacha qarashlar ham borligini va ularning ham haq-huquqlari borligini tan olishlari va ularning tanloviga hurmat bilan munosabatda bo‘lishlari talab qilinadi.¹⁸ Dunyoviy davlatda barcha din va e‘tiqod vakillari uchun teng imkoniyatlar vas shart-sharoitlar yaratiladi. Bunday norma O‘zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Konstitutsiyasining 35-moddasida mustahkamlangan. Unga ko‘ra “Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har kim xohlagan dinga e‘tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e‘tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo‘l qo‘yilmaydi.” Bunday konstitutsiyaviy normaning muvjudligi mamlakatimizda istiqomat qilayotgan turli din vakillarining huquqlari konstitutsiya darajasida mustahkamlanganidan dalolat beradi. Shuningdek, dunvoviy davlat quyidagi bir nechta xususiyatlarga ega hisoblanadi. Birinchidan, din erkinligining mavjud ekanligi. Bunday fikr yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 35-moddasida mustahkamlab qo‘yilgan. Ya’ni har kim xohladan diniga e‘tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e‘tiqod qilmaslik huquqiga ega hisoblanadi.

Ikkinchidan, barcha mavjud dinlarga birdek munosabatda bo‘lish. Bunda hukumat barcha din va din vakillari uchun bir xil shart-sharoit ta‘minlaydi. Ayni damda O‘zbekistonda 16 ta diniy konfessiyaga mansub 2337 ta diniy tashkilot faoliyat yuritib kelmoqda. Turli diniy e‘tiqodga mansub aholiga ega davlatda e‘tiqod erkinligi kafolatlanashi siyosiy va huquqiy ahamiyat bilan birga ijtimoiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Uchinchidan, jamiyatda diniy bag‘rikenglikning mavjud bo‘lishi. Bunda jamiyatda yashayotgan turli din va millat vakillari bir birlarining diniy e‘tiqod va qarashlarini hurmat qilishi lozim sanaladi. Dunyoviylik ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot ehtiyojlariga hamohang bo‘lib, modernizatsiya jarayonlarini harakatlantiruvchi kuchdir. U jamiyat ilmiy salohiyatining uzluksiz oshib borishi, texnologik taraqqiyotning davomiyligi, iqtisodiy hayotning ratsionallashuvi, madaniyatning yuksalib borishi kabi muhim jarayonlar bilan uyg‘un ravishda takomillashib boradi. Dunyoviylik demokratiyaning muhim sharti bo‘lib, erkinlikni va uning muhim qismi bo‘lgan diniy erkinlikni, jamiyatda boshqacha fikrlaydigan, diniy qarashlari o‘zaro mos kelmagan insonlarga nisbatan bag‘rikenglikni nazarda tutadi. Boshqacha qilib aytganda, odamlar o‘zlarining vijdon va din masalalarida erkin bo‘lishini istashsa, boshqacha qarashlar ham borligini va ularning ham haq-huquqlari borligini tan olishlari va ularning tanloviga hurmat bilan munosabatda bo‘lishlari talab qilinadi. Dunyoviylik ateizm, dinsizlik yoki dahriylik degani emas. Dunyoviylik tushunchasini diniylik bilan mutlaq qarama-qarshi qo‘yish to‘g‘ri emas. Ular dunyo va inson hayotining mohiyatiga turlicha qarash usullaridir. Dunyoviylik tushunchasida diniy

¹⁸ Dunyoviy davlat. URL: <http://meningkonstitutsiyam.uz>

tashkilotlarni siyosiy tashkilotlardan ajratish va diniylikni barcha uchun asos qilib olmaslik tamoyili turadi. Dunyoviy taraqqiyot yo'lini tutgan davlatlarda garchi din davlatdan ajratilgan bo'lsa-da, jamiyatdan ajratilmaydi, diniy tashkilotlarning o'z faoliyatlarini amalga oshirish hamda mamlakat va jamiyat hayotida faol ishtirok etishlari uchun barcha shart-sharoit yaratib beriladi.¹⁹ Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy davlatning shakllanish davri ko'p asrlik tarixga ega ekanligi, davlatlar ijtimoiy davlat qurishga doir islohotlarga ustuvorlik berishlari ayni globallashuv sharoitida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bundan tashqari, fuqarolarning ijtimoiy huquqlari ustuvor bo'lishi va fuqarolar uchun munosib turmush sharoitini yaratib berish ijtimoiy davlatning eng muhim belgilaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, dunyoviy davlat sharoitida barcha din vakillari uchun bir imkoniyatlar, tenglik va bag'rikenglik ta'minlash bu avvalo demokratik davlatning va dunyoviy davlatning muhim shartidir.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. [О'збекистон — ижтимоий давлат - О'збекистон Республикасининг Малайзиядаги Елсхихонаси \(узбекембассей.ком.мй\)](#)
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Sotsial_davlat
3. Konstitutsiya va ijtimoiy davlat davlatchilik. X.T. Odilqoriyev – Toshkent: Yuridik adabiyotlar Publish, 2022 yil. – 78 bet.
4. Mavrulov A. Ijtimoiy davlat va yangi ma'naviy makon. “Yangi O'zbekiston”, 2021 yil 28 dekarbr: Права человека // Отв. редактор Лукашева Э.А. – М., 1999, С. 208.
5. Stein L. Geschichte der sozialen bewegung in frankreich. von 1789 bis anc unsere tage. Leipzig. Verlag von Otto Wigand, 1850, CXLI, 345 s.
6. Меланьин М.И. Формирование сотсиального государства как направление в современном сотсиально-политическом развитии РФ. – Автореф...канд. полит. наук. – М., 2015, С.13.
7. Konstitutsiya va ijtimoiy davlat davlatchilik. X.T. Odilqoriyev – Toshkent: Yuridik adabiyotlar Publish, 2022 yil. – 79 bet.
8. Иваненко В.А., Иваненко В.С. Сотсиальные права человека и сотсиальные обязанности государства: международные и конституционные аспекты. – СПб., 2003. С. 62-63.
9. Авакьян С.А. Конситутсионное права России: Учебний курс в 2х томах. - М., 2010. - Т. 1. - С. 358-359.
10. Иваненко В.А., Иваненко В.С. Сотсиальные права человека и сотсиальные обязанности государства. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. С. 68.

¹⁹ <https://www.xabar.uz/uz/siyosat/yangilangan-konstituciyada-ozbekiston-dunyoviy-davlat>

11. Шарков Ф.И.. Основы социального государства. М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и Ко", 2012 — 115-115 бет. ISBN 978-5-394-02092-6.
12. https://uz.wikipedia.org/wiki/Sotsial_davlat
13. [О‘збекистон — ижтимоий давлат - О‘збекистон Республикасининг Малайзиядаги Елсҳихонаси \(узбекембассй.сом.мй\)](#)
14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 — 2026-YILLARGA MO‘LJALLANGAN YANGI O‘ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASI TO‘G‘RISIDA”gi PF-60-son farmoni. O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>
15. [О‘збекистон — ижтимоий давлат - О‘збекистон Республикасининг Малайзиядаги Елсҳихонаси \(узбекембассй.сом.мй\)](#)
16. Козлова Э.И., Кутафин О.Э. Конституционное право России. – М., 1999. – С.131
17. Konstitutsiyadagi yangi normalar va ularning tahlili. F.Q.Qutlimuratov, H.A.Akmalov. (Metodik qo‘llanma) -Nukus; 2023-yil, -84b
18. Dunyoviy davlat. URL: <http://meningkonstitutsiyam.uz>
19. <https://www.xabar.uz/uz/siyosat/yangilangan-konstituciya-da-ozbekiston-dunyoviy-davlat>